

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Beaton M.C. Death of a Nag. – N.Y.: A Time Warner Company, 1995. – 182 p.
2. Brent M. The Capricorn Stone. – Glasgow: Fontana / Collins Books, 1981. – 286 p.
3. Crawford C. (1994). Bliss. – N.Y.: A Signet Book.
4. Greenwood L. (1987). Wyoming Wildfire. – N.Y.: Zebra Books.
5. Koontz D. (1995). The Key to Midnight. – N.Y.: Berkley Books.
- a. Lodge D. Therapy. – L.: Penguin Books, 1996. – 321 p.
6. Maugham S.W. The Hour before the Dawn. – N.Y.: Popular Library, 1962. – 192 p.
7. Stone I. Lust for Life. A Biographical Novel of Van Gogh. – N.Y.: New American Library, 1964. – 509 p.
8. Styron W. Sophie's Choice. – N.Y.: Bantam Books, 1980. – 626 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Наталія Рак – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: стилістика англійської мови.

Галина Харкевич – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: стилістика англійської мови.

АКСІОЛОГІЧНИЙ ХАРАКТЕР МОДАЛЬНОЇ СЕМАНТИКИ АНГЛІЙСЬКОГО САТИРИЧНОГО ТЕКСТУ ХХ СТОРІЧЧЯ

Ірина РОЗОВА (Горлівка, Україна)

У статті порушуються питання формування гілки семантичних груп негативної етичної оцінки. Фіксується увага на відображенні авторської точки зору на описуванні явища, події та факти дійсності. Уперше моделюється семантичний простір сублімованих етичних оцінок сатиричного тексту ХХ сторіччя.

The article deals with traits of negative moral evaluation. Attention is focused upon the reflection of author's modality towards different facts of reality. Semantic tesaurus of negative evaluative means is being firstly considered in the satirical English fiction of the 20th century.

Сучасна художня проза не обмежується вирішенням проблем виключно дидактичного характеру, зведенням життєвих колізій до спрощеного «добре» або «погано», вона все більше тяжіє до недомовленого [3: 116]. Однак навіть прагнення до безособової манери викладу не може повністю нівелювати прояв індивідуального. Семантичний обсяг категорії модальності представлений різного роду відношеннями суб'єкта мовлення до змісту висловлення. Модальність вміщує оцінне значення як суб'єктивний аспект цієї категорії [2: 114]. Англійський сатиричний текст ХХ сторіччя містить оцінку мовцем відображуваних фактів об'єктивної дійсності, виражає його особистісне ставлення до висловлюваного. Ця оцінка багатогранна: вона виражає власні думки мовця, а у внутрішньому світі людини оцінка відповідає бажанням та потребам, обов'язкові та цілеспрямованій волі. Оцінка повідомлення – це частина повідомлення, його змістовна частина. Модальна оцінка має суб'єктивний характер незалежно від того, чи відповідає ця суб'єктивна оцінка об'єктивному стану речей чи ні. Сутність оцінки пояснюється теорією ціннісної спрямованості людської свідомості [2: 7].

Мета нашого дослідження – розкриття закономірностей підпорядкування сублімованих оцінок цілям і пріоритетам національно-культурного співтовариства в цілому, а також духовним, практичним інтересам конкретної людини на рівні англійського сатиричного тексту.

Для реалізації вищенаданої мети треба вирішити такі завдання:

1) встановити структуру сублімованих етичних оцінок англійського сатиричного тексту ХХ сторіччя;

2) змоделювати декілька послідовних етапів створення семантичного простору сублімованих етичних оцінок;

3) розробити схему тезаурусу семантичного простору «негативна етична оцінка».

Наше дослідження спирається на класифікацію Н.Д. Арутюнової, у якій виділяються групи частково оцінних значень, що дають оцінку одному з аспектів об'єкта згідно з прийнятим характером підстави оцінки, її мотивації [1: 75-76]. Часткові оцінки поділені на такі категорії: 1) сенсорно-смакові, або гедоністичні, оцінки (приємний – неприємний і т.ін.); 2) психологічні оцінки: а) інтелектуальні оцінки (цікавий, захопливий), б) емоційні оцінки (радісний – сумний, приємний – неприємний); 3) естетичні оцінки (красивий – некрасивий);

4) етичні оцінки (моральний – аморальний; добродесний і порочний тощо); 5) утилітарні оцінки (корисний – шкідливий); 6) нормативні оцінки (правильний – неправильний, коректний – некоректний, нормальний – аномальний); 7) телеологічні оцінки (ефективний – неефективний, доцільний – недоцільний тощо) [1: 75].

Кожна із семи груп оцінок здатна кваліфікувати різні за своєю природою об'єкти. Оцінки різняться між собою діапазоном сполучуваності. Розширення сфери сполучуваності часткових оцінок залежить від логічних законів повсякденного аксіологічного міркування [5: 44]. Сенсорно-смакові, або гедоністичні, оцінки, а також психологічні оцінки визначаються Н.Д. Арутюною як «найбільш індивідуалізований вид оцінок» [1: 75]. Вони пов'язані з відчуттями, фізичним і психічним чуттєвим досвідом, орієнтують людину в природному і соціальному середовищі, сприяючи її акомодатції і досягненню комфортності.

Другу групу частково оцінних значень утворюють сублімовані оцінки (від лат. *sublimare* «підносити, піднімаючи догори»), які вміщують дві категорії оцінок – естетичні та етичні. Їх називають також гуманізованими оцінками, оскільки вони вивіщуються над сенсорними оцінками, «гуманізуючи» їх. Естетичні оцінки пов'язані із задоволенням чуття прекрасного, етичні оцінки – із задоволенням морального чуття. «Ця група оцінок не байдужа до поняття архетипу – норми, зразка, прикладу, потенційних вимог, що ставляться до об'єкта» [1: 76].

Третю групу оцінок формують раціоналістичні оцінки. Вони пов'язані з практичною діяльністю, практичними інтересами і повсякденним досвідом людини. Такі оцінки пов'язані з тривіальними, або відносними, цінностями, уявлення про які формуються в ході практичної діяльності людини й орієнтовані на те, щоб регулювати цю діяльність.

Запропонована Н.Д. Арутюною класифікація використовується Т.В. Писановою в розробці основ лінгвокогнітивної теорії часткових оцінок. Основні положення лінгвокогнітивної теорії часткових оцінок орієнтовані на те, щоб розкрити закономірності підпорядкування лінгвістичних оцінок цілям і пріоритетам національно-культурного співтовариства в цілому, а також духовним і практичним інтересам конкретної людини [5: 45]. Сублімовані оцінки більшою мірою, ніж будь-які інші оцінки, установлюють ціннісні стосунки. Етика створює усталені норми, подібні до істини. Естетика важко піддається нормуванню, самоусуваючись від нього. Ідеалізована картина світу, що базується на нормах, не здатна охопити всі компоненти і параметри людини як об'єкта оцінки. Очевидний той факт, що межі оцінюваної дійсності, до яких застосовані сублімовані оцінки, визначаються особливостями ідеалізованої картини світу. Необхідно з'ясувати, які пріоритети існують в оцінюванні тих явищ, які необхідні національно-культурному співтовариству.

Структура сублімованих оцінок, як і інших оцінних значень, вміщує чотири компоненти: суб'єкт, предмет, характер і підстава [5: 49]. У нашій роботі під суб'єктом, який оцінює, як правило, розуміється така комбінація: а) з боку письменника – автора художнього тексту; б) з боку оповідача, крізь його призму сприйняття (опосередкована авторська оцінка); в) з боку одного з персонажів.

Під предметами оцінок розуміються об'єкти, яким приписуються цінності, або об'єкти, цінності яких зіставляються. Оцінюваними об'єктами, що фігурують у цій роботі, є як цілі, так і способи досягнення деяких цілей; моральні аспекти соціально-комунікативної поведінки; види занять; реальні й потенційні можливості людини, пов'язані з певними намірами; соціальна значущість, інтенсивність і якість певної діяльності. Предметами сублімованих оцінок є не тільки окремі якості, але й сукупність якостей, а також аспекти, пов'язані із застосуванням цих якостей.

До предмета етичної оцінки різні автори відносили дії, мотиви, наміри, рішення, почуття, характери, а також самих людей, що виконують певні дії. Перелік предметів морально-етичної оцінки може бути продовжений і конкретизований, що саме по собі говорить про те, що предмет етичної оцінки буває складно встановити [5: 50].

Не менш складним і заплутаним є поняття «підстава оцінки», що визначається як те, з погляду чого здійснюється оцінювання. Невизначеність трактування цього поняття пояснюється нечітким розумінням позиції або доведень, на яких базується схвалення, осудження або вираження байдужості стосовно різних об'єктів дійсності.

Проте оцінки мотивуються психічним станом оцінювача – заздрістю, образою, недоброзичливістю. Ті самі дії, вчинки, властивості, а також наміри можуть оцінюватися позитивно або негативно. Це говорить про те, що властивості, якості, вчинки і відповідні їм у мові семантичні ознаки самі по собі не можуть бути підставами сублімованих оцінок. Вони неодмінно пов'язані з певними зовнішніми обставинами, серед яких перебувають культурні фактори, які чинять вплив як на оцінювача, так і на того, чиї якості і вчинки оцінюються [5: 51].

У нашому дослідженні в поняття «культурні підстави сублімованих оцінок» [5: 51] входять знання й усталені судження, які містять оцінки про організацію життя людей, створені ними матеріальні та культурні цінності, історичні епохи, конкретні народності та нації, специфічні сфери діяльності і життя (праці, побуту тощо). Крім того, ці знання і судження співвідносяться з предметними результатами діяльності людей, з нормами моралі і права, а також з людськими здібностями і можливостями, що реалізуються в діяльності, – знаннями, уміннями, навичками, рівнем інтелекту, моральним і фізичним розвитком, світоглядом, способами і формами спілкування людей. Культурні підстави естетичних та етичних оцінок відсилають до знань і супроводжуваних оцінками усталених суджень про культурно-історичні аспекти життя і діяльності людей [5: 51].

Лінгвокогнітивна теорія часткових оцінок є аксіологічною основою нашого дослідження. Положення цієї теорії сприяють визначенню пріоритетів в оцінюванні того, що необхідно національно-культурному співтовариству в цілому, а також соціальним групам співтовариства і конкретній людині зокрема [5: 51].

У нашій роботі тезаурус «негативної етичної оцінки» – це систематизоване представлення лексичних одиниць, що виражають сублімовані етичні оцінки. Схема тезаурусу відображає авторську точку зору на описувані явища, події, а також факти дійсності. Завдання дослідження оцінної семантики передбачають звернення до комунікативних і когнітивних аспектів мови, оскільки «не можна пізнати саму по собі мову, не вийшовши за її межі, не звернувшись до її творця, носія, користувача – до людини, до конкретної мовної особистості» *exact* [4: 7]. Поняття мовної особистості є системоутворювальним фактором при описі семантики мовних одиниць.

Моделювання семантичного простору сублімованих етичних оцінок сатиричного тексту здійснюється в кілька послідовних етапів. На першому етапі мовні одиниці, відібрані із сатиричних художніх текстів англійської літератури ХХ сторіччя, поєднуються в групи на основі спільних дескриптивних компонентів, формується гілка семантичних груп негативної етичної оцінки. Між семантичними одиницями, включеними в досліджуваний фрагмент, існує зв'язок у вигляді імпліцитних ознак, які виконують роль підстав етичних оцінок. До підстав негативних етичних оцінок належать імпліцитні ознаки «аморальний», «злий» і «порочний». Сукупність мовних одиниць, отримана в результаті вибірки, розбивається на три макрогрупи, що містять оцінки з погляду орієнтації на етичну норму, дотримання правил і заповідей, усталених у національному співтоваристві.

Другий етап моделювання – створення семантичного простору сублімованих етичних оцінок, системи понять, якою оперують члени національно-культурного товариства, даючи оцінку тим або іншим фактам дійсності, наприклад:

Just because he'd made fourteen hundred of thousand pounds out of the New Guinea Old Scandal, it was inevitable that he should mistake a jolly little tarantula like Charlotte for a jolly little kitten.

(Huxley, Chawdron, p. 18)

У словосполученні *a jolly little tarantula* іменник *tarantula* входить до групи іменників з імпліцитними ознаками «задоволення корисливих потреб, аморальна, соціально-комунікативна поведінка».

Третій етап, пов'язаний зі змістовим складом лексичних груп, орієнтований на вивчення закономірностей, що лежать в основі комбінації оцінок – сублімованих, раціоналістичних, гедоністичних і психологічних. Такий аналіз являє собою комплексне вивчення біологічних, психологічних та прагматичних підстав мовних оцінок, наприклад:

It was an unreal life, because it ignored the harshness and evil of the world and baselessly assumed that its gentle ideology was shared by everyone except a few worthless and unimportant persons, chiefly of the criminal classes.

(Aldington, All men are enemies, p. 31)

У наведеному прикладі прикметник *gentle* входить до групи прикметників з імпліцитними ознаками «аморальні теорії життя, відсутність моральних принципів».

Оцінка як форма передачі культурно-історичного досвіду людства в його національних варіантах закована в лексиці, що є моделюючою системою оцінного континууму. Об'єктивна дійсність оцінюється мовцем з точки зору добра і зла, шкоди і користі, доцільності і недоцільності, інтересу і нудьги тощо. Соціально обумовлене членування спирається не стільки на семантичну компетенцію мовців, скільки на їхню прагматичну компетенцію, наприклад:

Exact rules of morals and etiquette, ruthless criticism of neighbours, an insurmountable class-barrier raised against all who were considered socially inferior, hostile disapproval of superiors these were clearly the code of my friends parents and he had grown up with a deep-rooted resolution to model his own life on opposite principles.

(Waugh, The Complete Short Stories, p. 68)

В аналізованому словосполученні *exact rules of morals and etiquette* прикметник *exact* містить імпліцитну ознаку «порочних режимів життя».

Схема тезаурусу для семантичного простору «Негативна етична оцінка» розроблена нами з урахуванням егоцентричних і гомоцентричних аспектів поведінки людини, які підкреслюють діяльнішу сторону етичної оцінки. Егоцентризм як крайня форма індивідуалізму й егоїзму, що виражає спрямованість дії на самого себе, і гомоцентризм, що означає взаємспрямованість дій людей одне на одного, визначають зміст гуманістичної таксономії лексичних засобів етичної оцінки [5: 9].

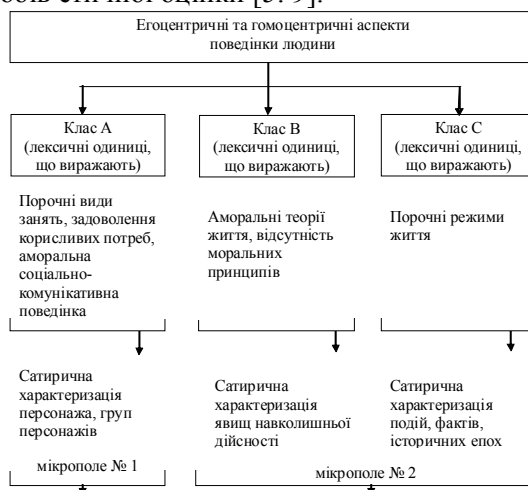

Рис. 1.1. Тезаурус негативної етичної оцінки

У розробленій нами схемі тезаурусу для семантичного простору сублімованої етичної оцінки показано, як лексичні одиниці розподіляються за класами, останні у свою чергу дробляться на групи – семантичні мікрополя, кожне з яких поєднує мовні одиниці з інтегральним концептом сатиричної характеристики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
3. Дземидок Б.О. О комическом. – М.: Прогресс, 1974. – 223 с.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1997. – 263 с.
5. Писанова Т.В. Национально-культурные аспекты оценочной семантики. Эстетические и этические оценки. – М.: Икар, 1997. – 320 с.
6. Aldington R. All men are enemies. A romance. – Lpz. Bologna, 1938. – 466 p.
7. Huxley A. Chawdron. – L. Faber and Faber, 1973. – 178 p.
8. Waugh E. The Complete Short Stories. – L.: David Campbell Publishers Ltd., 1998. – 592 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Розова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики та фонетики англійської мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Наукові інтереси: проблеми аксіології сатиричного тексту.